

Németh János István

Az europatriotizmus időszerűsége

Vekkerdi Lászlónak

Az europatriotizmus röviden nem más, mint a huszadik század hetvenes éveitől zászlót bontó politikai multikulturalizmus Amerikában és Nyugat-Európában napjainkra megjelenő általános válságára, riasztó társadalmi csődtömegére kidolgozott, humanista megoldások programjának összefoglaló megnevezése. Az alábbiakban az európai kulturális identitás meghatározásának segítségével rendszerezük az europatriotizmus tartalmát, mint a nyugati világban napjainkra szinte teljesen hiányzó, összetartozást kifejező magatartás és öntudat lényegét. Ennek során megfogalmazzuk az euro-amerikai régió számára ma alapvető feszültségforrásként jelentkező kulturális konfliktusok kezelésének olyan módját, amely lényegét tekintve humanista, az Európai Unió alapértékeivel összhangban áll, politikai törekvései számára felvállalható, mert egyaránt mentes a nacionalista és a liberális fundamentalizmusoktól.

Az európai kultúra *corpusa*

A kultúra meghatározásának sok ezer kísérlete – legyen bár filozófiai, szociológiai, történeti, szemiotikai, pszichológiai, antropológiai fogantatású –, nagyjából két modellbe rendszerezhető. Az egyik a kultúra fogalmának közismert zárt definiálása. Ez a kultúrafelfogás mindenek előtt a szellemi termelés nagy területeire, a művészet, a tudomány, részint a vallás és erkölcs, vagyis a „magas kultúra” rezervátumaira szűkíti a fogalom terjedelmét. A politikai intézményrendszer és a köznapi szóhasználat egyaránt ezt a felfogást használja a kultúra (kulturális élet) jelölésére. A kultúra fogalmának nyitott értelmezése az előbbiekkal szemben egyenrangú kulturális területként értelmezi a termelési rendszerek, a mindennapi élet, a szokások és normák, a viselkedés és kapcsolatszervezés, az életvitel alakítása során létrejött praxist (rutinokat) is. E felfogás szerint a kultúra a társadalom történeti fejlődésének konstansa, amelynek formagazdagságában (gazdag rétegzettségében) következetesen kimutatható a humanitás jelenléte. Az előttünk álló feladat során a kultúra nyitott képlete mentén kell eligazodnunk a kultúrák egymás mellett élésének tapasztalatait elemezve. Ez a paradigmaváltás egyben az ezredforduló egyik meghatározó kihívása a tudomány és politika számára.

E folyamatnak végső soron logikus a magyarázata. A kultúra nyitott képletének hangsúlyossá váló területeiben (rétegeiben) van jelen az egyes kultúrák közötti azonosság és másság. Miközben a művészetek, a tudomány vagy akár a sport területein soha nem tapasztalt internacionalizálódást él át az emberiség, addig a hétköznapiak szervezésében,

1 tudomány és társadalom

a normák és értékek sokszor viharos átrendeződésében eddig nem érzékelt (elfojtott), vagy korábban nem létező feszültségek kerülnek felszínre, hangsúlyozván az egyes kultúrák eltérését a többihez viszonyítva.

A 3. évezred elején a világ népei a kulturális összetartozás lehetőségét és élményét keresik sorsukat távlatosan befolyásoló módon. A népeket egybegyűjtő nagy világkultúrák osztják föl és meg Földünket. A világ napjainkban tapasztalható kulturális újraszerveződésében vagy inkább kulturális újrafelosztásában az európai kultúra is jelen van, noha az utóbbi évszázad tendenciáit ismerve, alaposan megváltozott pozícióban. E pozícióváltozás nem utolsó sorban Európa geopolitikai jelentőségének csökkenésével együtt járó kulturális identitásválsággal magyarázható. Mindebből az is következik, hogy az Európai Unió és a történelmi Európa alapértékei korántsem biztos, hogy mindenben fedik egymást. Sőt, a tervezett bővítések és a vezető politikusok megnyilvánulásai egyenesen azt erősítik, hogy a kulturális hagyományok e folyamatban majdhogynem súlytalanok. Az Unióhoz kötődő-kötő, romantikus (értelmiségi) viszonyt ennek tudatában alaposan felül kell vizsgálnunk. Annak a ténynek feltétlen leszögezésével, hogy az Unió szükségessége elvitathatatlan Magyarország gazdasági megerősödéséhez, stabil európai integrációjához. Miközben az is tény, hogy az európai kultúra több és más is, mint amit az Unió politikai-gazdasági szervezetrendszere megtestesít ma és várhatóan még évtizedekig a jövőben. Tegyük hozzá, az Európai Unió látványosan elutasít mindenfajta kulturális homogenizációt, ugyanakkor világosan látszik, hogy a jelenlegi problémák zöme csak egy erősödő, tisztuló európai identitással kezelhető, amelynek alapfeltétele az európai kultúra corpusának ismerete, elfogadása, éltetése.

E látszólagos ellentmondás feloldása azért is fontos, mert az európai kultúra a magyar társadalom számára is kulturális hovatartozást jelentő centrum,¹ azon felül közvetett hatása a világ történéseire még napjainkban is jelentősebb, mint a térképen számára jelölt hely. Ahhoz, hogy érthető legyen az európai kultúra mai szerepe, napjainkban súlyosan veszélyeztetett helyzete, fontos az összetevő alkotóelemeinek áttekintése.

Az *európai kultúra* azon népek kulturális együvé tartozásának kifejezője, amelyek rétegekultúrái/kulturális rétegei döntő többségben és meghatározó mértékben azonosságot mutatnak. E rétegek jellemzőit és tartalmát a történelem érlelte. Mégpedig az európai kultúrát meghatározó örökségből egy teljességgel önálló entitássá. A kulturális örökség egyik elemét sem hagyhatjuk el, ugyanakkor a fő meghatározók mentén számtalan finomítás lehetséges.

Az *antik-zsidó örökség* képezi e kultúra alapját. Az antikvitás adta meg e kultúra máig érvényes jellegét, fazonját, arculatát. Míg a mediterraneumot belakó szépmélikű helénék előtt a társadalmakat általában az egyneműség (homofónia) jellemezte, addig az athéni polgárok rátaláltak a társadalmiszervezés polifón technikáira, arra az ellenpontoszó többszólamúságra, amely e kultúra életképességének, szakadatlan megújulásának a titka a minőség, az érdekeltség és a verseny klasszikus szentháromságának következetes jelenlétével együtt, az élet minden területén. E többszólamúság Európa történelmében kiküzdött érték: kemény harcok, egyezségek és egyeztetések árán létrejövő kényes egyensúly városállamok, később ország és országok, egyház és világi hatalmasságok, központi és helyi hatalmak, uralkodó és arisztokrácia, földbirtokos és parasztság, nemesi vármegye és szabad királyi város, céhek és kontárok, tanárok és tanulók, család és családok, ember és a másik ember között. Az ellenpontoszó többszólamúság játékszabályait

a demokrácia partitúrája foglalja össze. Az a partitúra, mely máig az európai politikai intézményrendszer alapja. Tanúsítva, hogy a demokrácia Athénban született, bölcsőjét Rómában ringatták és felnőtte Európában lett kultúránk vezércsillagaként.

Az európai kulturális identitás mélyen a zsidó hagyományokban gyökerezik, az iszlám előtti közel-keleti, törzsi hagyományokat ötvöző. Az egész kultúra erkölcsi alapvetése a mózesi kőtáblákon nyugszik, miként az európai művészettörténet egy lehangoló sivatag volna a gazdag bibliai enciklopédia nélkül. Az üldözött nép motívuma évezreden át erkölcsi tartást és erőt adott számos európai nép nemzeti szabadságküzdelméhez. Zsidó a mi kultúránk, mégpedig annak ószövetségi javából. Érzékünk a tulajdon működtetéséhez, a társadalmi szervezethez, a vallási absztrakciókhoz egyaránt ennek az örökségnek köszönhető.

Keresztény és polgári az európai kultúra, mert Róma örököséként, kétezer év keresztény univerzalizmusa tisztította meg azt az életformát, amit mai napig azonos kultúraként élünk át a déli harangszó övezte térségben. Keresztény, mert az Újszövetség, az evangéliumok, a gótika templomai, a római katolikus miserend nélkül elképzelhetetlen európai kultúránk. A görögség felismerése az ember szerepéről Jézus tanításával és példájával lett egyetemes erkölcsi alap és értékrendet meghatározó mérték kultúránkban. A keresztény Európa középkori városai pedig civilizációs-műszaki-természettudományos-értelmiségi fejlődésünk útnak indítói, formálói. Nem utolsó sorban ezért is féltett kortársaink e hangulatos polgárbölcsők, Avignontól Salzburgon át egészen Kassáig. Jelenkorunkban a szolidaritás, a tolerancia és a szeretet képezik a keresztény örökség pilléreit az európai együttélés alapértékeiként.

Nemzeti és globális jelleg egyaránt érvényesül az európai kultúrában. Egyedülálló módon alakult az újkori Európa fejlődése, amennyiben létrehozta a keresztény egyetemesség globális kerete között a nemzetállamok sajátos alakulatait, mint a társadalmi és gazdasági együttműködések optimális formációit. E nemzetállami fejlődés előtt azután a 20. századra ismét globális méretűvé, a nemzeti kereteket megtartva és kialakítva a regulációk sokféleségét egyén, közösség, nemzet és globalitás viszonyrendszerében. Európa nem csak földrész, nem csak egy kulturális szintézis, nem birodalom, nem is egy szuperállam, mindössze szabad nemzetek érdekek és értékek mentén szerveződő önkéntes társulása.

Humanista ez a kultúra, amennyiben ez az a tengelyfogalom, amely valamennyi felsorolt kulturális örökséget átér és összefog. Európa szekularizált, felvilágosodott, haszonelvű, pragmatikus, liberális és nacionalista a 17. századtól napjainkig. Ez az európaiság vándorolt azután Amerikába, s bővült euro-amerikaiává. Létrehozva a civilizációs fejlődés olyan teljesítményét a 19-20. században, amely minden elemében szerves kapcsolatban áll történelmével. A szabad ember, a szabadságának öntudatában létező személyiség ennek a korszaknak a szülötte itt és kizárólag Európában. A szabadságjogok kivívása és birtoklása Európa legbensőbb lényege, Párizstól a rendtartó székely falvakig. E szabadságjogok alapvető küldetése az ember őrzése a történelemben. E jogok nélkül, vagy ezek csorbításával e térség ugyan földrajzilag lehet, hogy Európa lenne, társadalmát illetően azonban valami egészen más. A szabadság kis köreiről soha, semmilyen ideológia hatására nem szabad lemondani. Európában e jogok érvényesülése nem csorbulhat más kulturális-, vallási-, szokás- vagy értékrend miatt. Az ilyen törekvéseket a humanizmus nevében kell felszámolni az Európai Unióban és annak létrehozó államaiban egyaránt.

Az európai kultúra hagyományaiból következően és részben jelenében is alapvetően *teljesítményelvű*, többlet termelésére alkalmas, produktív és nyitott. Ez a mentalitással

1 tudomány és társadalom

rögzülő hagyomány-együttes szocializálódott az elmúlt két évezredben az e kultúrához tartozókba, és ez lett a motorja az európai típusú társadalomszerveződésnek. E kulturális sajátosságok meghatározó jelentőségét kiváló elmék sokasága hangsúlyozta Alexis de Tocqueville-től Max Weberen, Bibó Istvánon át Francis Fukuyamáig.

A multikulturális expanzió politikai zsákutcája és csődje

Az euro-amerikai térség pozíciója a világrend ezredfordulóra kialakult hierarchiájában egyre nehezebben elviselhető a „helykövetelő” és folyamatosan erősödő nagy kultúrákhoz tartozó népek számára, amint ezt a jól ismert és sokszor tragikus figyelmeztetések mind agresszívebben jelzik is. E térség társadalmi és gazdasági dinamikája aligha fékezhető hagyományos eszközökkel, az adott geopolitikai realitások között katonai ereje megkérdőjelezhetetlen. Hagyományos kultúrája az utóbbi harminc-negyven évben ugyanakkor, ha tetszik „belülről”, folyamatos frusztrációnak volt kitéve, részint a szocializmus, részint az úgynevezett globalizáció ideológiai offenzívájában.

A szocializmus elmúltával, vajon kiket és miért zavarhat folyamatosan az európai kulturális hagyomány öröksége, milyen viszonyt alakított ki napjainkra ezzel a kultúrával az európai folyamatok irányításában jelentős befolyással bíró, multikulturális politikai mozgalom? Mindenek előtt zavaró az európai kulturális hagyomány azok számára, akik ebben csupán bűnös és terhes képződményt látnak és láttatnak, akik látszólag a kultúrák teljes egyenlőségét hirdetik, természetesen az európai kultúra hátrányára, valójában az ellen.² Ők azok, akik az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában a 20. század hetvenes-nyolcvanas éveiben az európai kultúra állítólagos kizárólagosságával szemben, más kultúrák általános térhódításának ösztönzésében határozták meg mozgalmuk fő célkitűzését.³

Az önmagában hasznos és az európai kultúra nyitottságától egyáltalán nem idegen, sőt természetes kulturális sokszínűség (multikulturalizmus) e mozgalom expanziójában három ok miatt mégis veszélyes és súlyos problémák okozója. Először megfogalmazott európai kultúra ellenességük elfogadhatatlan, „amennyiben meg kell szabadítani az amerikaiakat a bűnös európai hagyománytól”. Másodsor erős „etnocentrikus és szeparatista problémakezelésük” (A. M. Schlesinger) a legsötétebb etnikai megosztottság gerjesztője. Harmadsor patológikus doktrinerségük, valójában politikai indíttatásuk agresszivitása semmilyen korlátot nem ismer céljaik elérése érdekében. E veszélyekre jó időben felhívták és felhívják a figyelmet a multikulturális politikai hegemoniát elutasító, jórészt amerikai társadalomtudósok és elemzők.⁴ Ennek ellenére a – zászlóbontása idején maroknyi értelmiségi csoport indította – multikulturális politikai mozgalom (ezért politikai az ő multikulturalizmusuk!) a mögötte fölzárkózó jelentős gazdasági erő, hatalom és média támogatás eredményeként alig három évtized alatt világméretűvé duzzadt. A közvélemény formálásában napjainkban az Egyesült Államokban gyakorlatilag meghatározóak, jelentős pozícióik vannak az Európai Unióban és hatásuk Magyarországon is komoly.⁵

A multikulturális politikai mozgalom Janus-arca mind módszereiben, mind eszmerendszereiben tettenérhető. Jönnek, megjelennek, demonstrálnak mint polgárjogi harcosok, jogvédők, „független értelmiségiek”, tisztázatlan pénzügyi forrásokból fenntartott megfigyelő központok. Ezt követően maradnak mint a legkülönbélebb entitások – etnikai, szexuális, migrációs stb. – szálláscsinálói szerte a demokratikus társadalmakban, elsősorban ezen országok nagyvárosaiban. Az ily módon előkészített „terepen” a most már etnika-

ivá, szexuálissá, vallásivá, menekültté „színezett” kisebbségek maximális és agresszív szeparációs törekvéseinek lesznek ideológiai megalapozói és szószólói a közvéleményt szinte kizárólag tematizáló mozgalmárok. Közben túlréprezentált sajtónyilvánossággal sulykolják az általuk sohasem definiált „többségről” az idegengyűlöletet, a rasszizmust és kirekesztő ordas indulatokat, aközben leginkább rasszi alapon szegregálnak, doktriner módon identitást gyártanak (roma, afro-amerikai), előítéletes etnoprogramok kieroszakolói és haszonélvezői lesznek. Bár az amerikai polgárjogi mozgalmak hatvanas években elért sikerei, valamint a Szovjetunió összeomlása után ez az erőltetett jogvédő aktivitás térségünkben valójában már „csak arra jó, hogy fedezze azokat az önző egyéneket, akik a környező közösségeket semmibe véve törekszenek céljaik megvalósítására.” (Fukuyama).

Megtévesztő és elkésérítő, hogy a mozgalom vezéregyéniségei és hazai követői a liberalizmus klasszikus értékeit használják ürügyként, legitimációs fügefalevélként. Ezzel magyarázható, hogy számos reformer a legjobb szándéktól vezérelve, féltve őrzött szabadelvűségének öntudatával és hivatásának elkötelezettségként lesz részese ezeknek a programoknak, amelyek a jogállami keretek között lényegében kezelhetetlen, etnikaivá torzított (manipulált) kulturális feszültségek tömegét gerjesztik folyamatosan a globalításban épp úgy, mint a helyi közösségekben. A multikulturális politikai mozgalom lényegében nem más, mint a liberalizmus ezredfordulóra kiteljesedő fundamentalizmusának megnyilvánulása. Képviselőik a liberálfundamentalisták, akik politikai tevékenysége épp oly távol áll a klasszikus liberalizmustól, szabadelvűségtől, mint a szélsőséges, populista mozgalmak a nemes patriotizmus alapértékeitől.

Miként a másik nagy európai fogantatású eszmerendszer, a nacionalizmus szélsőséges működése mérhetetlen áldozatokat követelt a 19-20. században, úgy a liberális fundamentalizmust megtestesítő politikai multikulturalizmus működésének súlyos következményei is felmérhetetlen károkat okoztak és okoznak, mindennek előtt a társadalmi együttélés területén. E károkkal és áldozatokkal ma még csak nyomokban találkozhatunk, ám a demográfiai előrejelzések szerint mértékük a jövőben hatványozódni fog, migrációs és kisebbségi politikájuk kudarcának súlyos örökségeként. Nyugat-Európa nagyvárosaiban épp úgy, mint a fejlett demokráciákban szerte a világon. A politikai multikulturalizmus szükségszerű meghaladását nehezíti, hogy míg a nacionalista szélsőségek politikai közéletből történő kizárása teljesen természetes az Európai Unióban, addig a liberálfundamentalisták jelenléte akár meghatározó is lehet a felsőoktatási és kutatási intézményekben, a médiában, nem is beszélve a közbeszéd és politikai korrektség meghatározásának intézményesült és elfogadott formáiról.

Az europatriotizmus, mint az európai kultúra tudatos vállalása

Az európai kultúra az itt élő népek történelmének alkotása, legátfogóbb meghatározója, amelynek formagazdagságában következetesen kimutatható a humanitás jelenléte. Mindazon produktumok, hagyományok, normák, viszonyok és szimbólumok összessége, amelyek az európai társadalomfejlődés során váltak és válnak e sajátosságokat összegyűjtő az egyetemeszt pedig tagoló entitássá. Az europatriotizmus végső soron nem más, mint az európai kultúra tudatos vállalása, megbecsülése, fejlesztése, akár szeretete is. Történelmi hagyomány, viszonyrendszer, program és cselekvési mód, amely az Európai

1 tudomány és társadalom

Uniót alkotó és az ide bevándorló népek számára egyaránt mértékadó. Önazonosság, büszkeség és felelősség sajátos együttese a mindennapok cselekvésrendjében.

Akkor is európaiként éltünk, ettünk, ruházkodtunk, ünnepeltünk, kereszteltünk és temettünk, amikor nem voltunk az Európai Unió tagjai, miként a közösség tagjaiként is lehetünk kultúránkban többek, gazdagabbak és elmélyültebbek, mint ama nyugati átlag, amelynek fogyasztói kiüresedéséről, a jólét és a jó lét könnyű összetévesztéséről oly sokat és szomorúan tudnak mesélni évtizedek után hazatérő honfitársaink.

Európa fogalma menedék volt és remény, európaivá tenni közösségeinket, a szülőföldet ahol éltünk, tartós és összekovácsoló célként élt bennünk még a szocializmus időszakában is. Nos, napjainkra a helyzet jócskán megváltozott. A szülőföld európaizálása után és mellett legalább olyan fontossá vált Európa szülőföldünk tételének programja, Európa visszavétele. Ez a program ötvözi az europatriotizmus valódi tartalmát, a térségünkben egyre több feszültséget okozó kulturális konfliktusok kezelésének sajátos módszerét és a politikai multikulturalizmusra kínált humanista alternatívát.

E módszer lényegi elemei közé tartozik olyan, sokszor evidenciának tűnő alapviszonyok elfogadása, minthogy minden kultúra kisebbség a többi (más) kultúrához képest. Mind-egyik kultúra más a többihez viszonyítva és kisebbség a többi mellett. E viszonyok önkényes minősítésére nincs felhatalmazása senkinek. A nagy kultúrákat nem lehet, és nem kell értékelni. Nincs semmilyen objektív mérce a nagy kultúrák összevetésére, minősítésére. A kultúrákhoz kizárólag viszonyulni lehet. Teljesen természetes, ha általában azt a kultúrát becsülik elsősorban az emberek, amelyben szocializálódtak, amelyben otthonosan érzik magukat.

Kulturális önbecsülésünk emberi jogaink közé tartozik. Kinek-kinek a saját kultúrájához való jog alapvető emberi joga. Miként el kell ítélni, és demokrácia-ellenesnek kell tartani minden olyan törekvést, amely konfrontativitásával a másik kultúrát pusztulással, sorvadással fenyegeti, zaklatja, kulturális konfliktusokat gerjeszt. A másság elfogadása csak kölcsönös lehet. Nincs, nem létezik egyirányú megértés. Az egyirányú tolerancia elvárása, sőt megkövetelése nem más, mint a „megértő” mássággal szembeni agresszív fellépés. Minden kultúrának joga van identitásának megfelelő életre, minden kultúrának joga van mássága elismertetésére, és minden kultúrának joga van a másik tiszteletére. Természetes joga ez az európai gyökerű kultúrának is.

A populista és a liberálfundamentalista szélsőségek tudatos kizárása elemi fontosságú a kulturális konfliktusok sikeres kezeléséhez. A szélsőséges irányzatokra jellemző etnikai-faji, csoportokat preferáló vagy elítélő problémakezelés a megoldás helyett újabb konfliktusok szülője és tartósítója. Csak a fundamentalizmusoktól mentes együttműködés eredménye lehet, hogy az európai kultúra másságát a jövőben is az emberi méltóság feltétlen tisztelete és megkövetelése határozhassa meg. Kultúránk méltósága tanít meg minket nem csupán Európában, de európaiként, nem csupán fogyasztóként, de emberként is élni. Ez pedig egyaránt feltételez a történelemben kristályosodott értékrendet, felelősséget és viselkedésmódot mindenkitől, legyen bár beleszületett lakója, vagy önként választója az Európai Uniónak.

Az europatriotizmus e programban is szervesen kötődik az Európai Unióhoz. A közösség továbbfejlődését akadályozó számos gond meghaladásában, a politikai döntések mentális, érzelmi feldolgozásában kétségkívül a kulturális identitásnak van kulcsszerepe a jövőben. Az europatriotizmus egyben cselekvési alternatívát kínál a politikai multikulturalizmus

súlyos örökségének felszámolására, reális meghaladására, esélyt ad az ehhez szükséges, tovább nem odázható politikai döntések megszületésére.⁶

Jegyzetek

¹ Magyarország és Európa kapcsolatát tárgyaló könyvtárnyi irodalomból a jelen írás megszületése szempontjából a legfontosabbak: Berend T. Iván: *Magyarország helye Európában*. In: *Helyünk Európában I–II.* (szerk.: Berend T. Iván), Magvető Könyvkiadó, 1986; Szűcs Jenő: *A magyar nemzeti tudat kialakulása*, Balassi Kiadó – JATE – Osiris Kiadó, 1997; Bibó István: *A magyar társadalomfejlődés és az 1945. évi változás értelme*. In: *Demokratikus Magyarország*, Magvető Könyvkiadó, 1994; Engel Pál: *Beilleszkedés Európába, a kezdetektől 1440-ig.* (Magyarok Európában I.), Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990; Imreh István: *A rendtartó székely falu*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

² *E politikai mozgalom – Heller Ágnes: Európa, Európa címmel a Kritika 1999. 3. számában megjelent előadása alapján –, az ún. "harmadik narratívában" gyökerezik, amely végső soron „Európa negatív önazonosításának története. Az új történet szerint nem a világ megváltása, de a bűnbeesése indul ki Európából. Pontosabban szólva, mindaz, ami eddig a megváltástörténethez nyújtott anyagot, most a bűnbeesés-történet igazolására szolgál. A technika fejlődése, a modernizálás, a polgári világ kialakulása, a demokrácia, a racionalitás, mind-mind hanyatlástermékek, mi több, katasztrófába sodorják az egész emberiséget, talán megszüntetik az életet magát is. (...) Figyelmeztetni kell a világot, ebben az esetben a tegnapi gyarmatokat, hogy óvakodjanak Európától (apage Satanas!), és csináljanak mindent másképp, mint Európa tette. (...) Az európai önéletrajznak ez a változata nem csak azért érdekes, mert a Másikkal azonosítja magát, hanem azért is, mert most Európa, a nagy történetíró, a másik kezébe ad egy történetet, mellyel a Másik a saját "Mi-jét" meghatározhatja. (...) Az új történet a kulturális relativizmus sztorija is, vagy legalábbis gyökeresen alakítja át a kultúra fogalmát."* (9-10. o.)

³ Valójában e mozgalom megnyilvánulásaiban összegződik a 20. századvég kultúra értelmezéseinek posztmodern recepciója. A multikulturális szövegek szemantikailag harmonikusan illeszkednek a mainstream értelmiség által tematizált közbeszédbe, akár a posztmodern kánonokat egyeduralgódóvá puccsoló kortárs irodalomtudomány, képzőművészet, színház és filmesztétika narratíváit, akár a „hivatalos” médianyilvánosság által közvetített érték relativizmust reboot-oljuk az uralkodó-udvaronc közvetítők kizárólagos fórumain és által. Amennyiben tisztában vagyunk azzal, hogy a posztmodern a társadalom totális elidegenedésének megnyilvánulása is, továbbá, hogy az elidegenedés a társadalmi folyamatok inherenciája, vagyis értékmentes folyamat, úgy adott a lehetőség, hogy a politikai multikulturalizmust ne a „jó” és a „rossz” leegyszerűsítő dramaturgiája szerint kezeljük, hanem mint az európai kultúra elidegenedésének megjelenési formáját, amelynek fokozatos meghaladása ugyanakkor a dolgok természetéből következő szükségszerű, normális állapot.

⁴ Az egyre bővülő irodalomból ezúttal is csak a legismertebbek: Francis Fukuyama: *A bizalom, Európa* Könyvkiadó, 1997; Francis Fukuyama: *A nagy szétbomlás, Európa* Könyvki-

1 tudomány és társadalom

adó, 2000; Christopher Lasch: *Az önimádat társadalma*, Európa Könyvkiadó, 1996, különösen 231-233.o.; Samuel P. Huntington: *Kik vagyunk mi? (Az amerikai nemzeti identitás dilemmái)*, Európa Könyvkiadó, 2005. A szerző a világérdeklődés középpontjába került, elhíresült könyve után, ebben a kötetben már bőségesen adatolva tárja föl a politikai multikulturalizmus által okozott súlyos társadalmi devianciákat az Egyesült Államokban.

⁵ Magyar nyelven a multikulturalizmus variánsairól a legteljesebb összefoglalót adja Kovács Éva – Vidra Zsuzsanna: *Az idegenekkel és külföldiekkel kapcsolatos angolszász, francia és német kutatások irodalma* címmel, egyelőre kéziratban olvasható tanulmánya. A közel hatszáz önálló címet tartalmazó bibliográfiát és irodalomjegyzéket bevezető tanulmány tudományos módszerei, pontos analízisei és következtetései miatt a multikulturalizmussal kapcsolatos véleményformálás kiindulásának, hiteles mércéjének tekinthető. (A kézirat le-
lőhelye: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet honlapja, 2006). Az Európai Unió által elfogadott és támogatott sajátos „multikulturalizmus-alternatívák” gazdag szöveganyaga olvasható a *Befogadó Európa? Látóhatár 2020.* címmel 2005 novemberében rendezett és azonos címmel közreadott konferencia anyagában: *Kultúrpoint Iroda*, 2006.

⁶ A szerző az 1980-as évek kezdetétől folyamatosan részt vesz a hazai kultúraelméleti kutatás műhelymunkájában, legutóbb ő koordinálta a Közművelődési Stratégia létrejöttét. A tanulmány témakörével kapcsolatos korábbi publikációi: *A kultúra üzenete 3.0*, Mikszáth Kiadó, 2003; *A magyar kultúráról*. In: *Művelődéstörténet I-II.* (szerk.: B. Gelencsér Katalin) Mikszáth Kiadó, 1996; *Az európai művelődésszervezés három modelljének alapjai*. In: *Közművelődés a társadalmi változásokban* (szerk.: Szabó Károly) Honvédelmi Minisztérium, 1993; *A demokrácia tragédiája*, Mikszáth Kiadó, 1990; *A dogmatizmus kultúrájától a kulturális demokráciáig = Új Forrás*, 1987. 3. szám; *A kultúraelmélet nemzeti látószöge = Borsodi Szemle*, 1988. 2. szám; *A kultúra terrorja = Valóság*, 1988. 12. szám.

Szélmalom az Alföldön, 1929.